

Rós og rís fyri ein lágan prís

Jógvan Isaksen: Føroyski mentunarpallurin
Mentunargrunnur Studentafelagsins í Keypmanna-
havn, 1983
Pezma: Amariel Norðoy
366 síður
kr. 100,—

«Alt sum kemur av upprunaskaldskapi á føroyskum — hóast mangan ein pina at lesa — eigur at verða ummælt. Tað ringasta er, tá einki verður sagt, at bókin verður gloymd í rópanði tøg; tann vegin fáa vit so ongantíð eitt livandi mentunarmhvøvi. Vilja vit tað, mugu vit tora at siga, tað vit meina um eitt listaverk — sjálvt um henda meining ikki er væl lýdd — og eftir førirumini royna at grundgeva stóðutakan» (s. 338).

Soleiðis sigur bókmentamaðurin Jógvan Isaksen einastaðni í bókini «Føroyski mentunarpallurin». Hetta er stevnumiðað JI hevur sett sær í ummælaraðvirksemi sínum.

Nú er bókin í sær sjálvari hvørki skaldskapur ella listaverk, men eg haldi hana tó hava uppi-borið eitt ummæli. Bókin er sjáldsom, tí okkum vantar heildarlýsingar av føroyskum bókmentum. Bókin hjá JI má takast sum ein roynd á leiðini at skapa, sum hann sjálvur sigur, eina «bókmentateoretiska traditið» í Føroyum.

Mentunarpallurin

Bókin er bytt sundur í 4 høvuðspartar, har JI í fyrsta parti leggur fyri við nøkrum hugleiðingum um bókmentir og samfelag. Hann kallar henda partin «Føroyski mentunarpallurin», og eru hetta hugleiðingar, gjørdar í samband við fyrilestur um skaldskapin hjá Heðini Brú. Hóast skaldskapurin hjá Heðini Brú er rúgvismikil og stórsligin, so haldi eg tó, at tað er ivasamt, um hann er haldgott grundarlag fyri at geva greinini og harvið allari bókini henda breiða titlun. Føroyski mentunarpallurin er fyri tað fyrsta meira enn bókmentirnar hjá Heðini Brú, og fyri tað næsta er hann meira enn føroyskar bókmentir. Bókin, við sínum greinum og ummælum, lýsir bert ein part av tí føroyska mentunarpallinum, nevniliga bókmentirnar.

Í hesi fyrstu greinini viðger JI m.a. ummælara-viðurskiptini í Føroyum, og hann sóknast eftir eini bókmentateoretiskari traditið. Sum vantar hjá okkum, av tí at samfelagið er so lítið, og at menn tí ikki hava torað at skriva annað um bókmentirnar enn «markleyst rós ella tvætl». Og hetta sigur hann, kemst av tí, at meginparturin av teimum sum ummæla ikki eru rættlaga fyrir at gera tað, og tí uttan fyrilit rósa øllum» (s. 12).

Eg haldi hetta vera stutt hugsað hjá JI. At siga at føroysk ummæli higartil hava verið «markleyst rós ella tvætl», er ein beinleiðis háðan ímóti monnum, sum eitt langt liv hava roynt at hjúkka og fløva um spirar og neistar; menn sum JI sjálvur liggur á knøum fyrir og hálovar seinni í hesi bókini: Rikard Long, Chr. Matras, Karsten Hoydal, William Heinesen. Menn sum sanniliga hvestu pennarnar, tá ið teir hildu tað vera fyrir neyðini, og sum annars, umframt sjálvir at skriva, høvdu (og hava enn) leiklut sum leiðbeinarar. — Eg veit, at tað sum sipað verður til er fyrst av øllum okkara vánaligu blaðummæli, og tað litla ansni sum fjølmiðlarnir hjá okkum yvirhøvur geva bókmentunum, og eg eri púra samdur við JI í tí. Men hann má skriva soleiðis, at hann ikki verður misskilur. Tað er torført at skriva, og tað hevur JI sjálvur so ofta roynt at prógva fyrir lesarum sínum.

Martin Næs hevur bæði rós og ris til rósið og risið hjá Jógvan Isaksen.

«Hóast ikki altíð samdur við Jógvan Isaksen í hansara metingum, og onkuntið hevði valt mær annað orðalag, so skal samanumtikið tó sigast, at hetta er gevandi kritikkur, í stóð-um bersøgin, og tað kann viðhvørt eisini vera gevandi», sigur Martin Næs í ummæli sínum um Føroyska mentunarpallin hjá Jógvan Isaksen

Greinir

Annar partur av bókini eru 5 greinir, ið viðgera skaldskapin hjá fyra av okkara stóru skaldum. Hetta er nógv tann størsti og eisini tann mest áhugaverdi parturin av bókini, hann telur umleið 180 blaðsíður. Mest áhugaverdur, tí at greinirnar um skaldskapin hjá Janusi Djurhuus og Rikard Long ikki hava verið alment frammi áður. Hinar báðar greinirnar í hesum partinum eru um ein part av bókmentunum hjá Heðini Brú og um skaldskapin hjá Karsteni Hoydal.

Tær triggjar greinirnar um yrkjararnar Janus Djurhuus, Rikard Long og Karsten Hoydal eru allar eins í uppbygging. Fyrst ein stuttur ævissöguligur inngangur um yrkjararnar. Síðani verða yrkingarnar viðgjørðar ein og ein, sum mentun verður meira gjørt burtur úr enn øðrum. Tá ið JI hevur gjøgnumgingið yrkingarnar, eftir bókini, roynir hann at seta sær inn í eina størri heild, at finna tey «temu», ið eru eyðkennandi fyrir skaldskapin. Hetta ger, at tað seinast í hvørjari grein verða óneyðuga nógvir endurtøkur av tí, ið áður hevur verið sagt, og kann hetta í stóðum tykja stroyttandi hjá lesaranum. Hinvegin greiðir JI á henda hátt tyðiliga frá, hvar yrkjararnir yrkja, og hvi teir yrkja sum teir yrkja. Spurningurin er, um tað ikki heldur hevði loyst seg hjá JI, at viðgjørt nakrar úrválryrkingar, umboðandi skaldskapin hjá hesum yrkjarunum og so viðgjørt sær til botns, — istaðin fyrir at breiða seg yvir so nógv. Vit kunnu t.d. taka viðgerðirnar av yrkingunum «Atlantis» og «Móses á Sinaifjalli» eftir Janus Djurhuus. Her ger JI sær stóran ómak, og lesarin situr eftir við væl meira vitan bæði um yrkjaran, yrkingarnar og eisini um heimsbókmentirnar. Aðrastadnir tykir mær at JI ger ov lítið burtur úr: t.d. sigur hann «In memoriam: M. A. Jacobsen» eftir Janus Djurhuus, at hon «hevur uppiðrið at verða nevnd, tí hon er ein av teim mest innligu yrkingunum» (s. 83), og um stóryrkingarnar hjá Karsteni Hoydal «Bambusljóð» og «Brúgvær»

verður ikki sagt stórt meira enn at tær eru hansara »mest heilskapadu og meistarligu» (s. 192). Hetta eru stór orð um stórar yrkingar, men her vænta fullkomiliga grundgevingar fyrir stóðutakan.

Í greinini um skaldskapin hjá Rikard Long, nertur JI, heldur jánkasliga, við spurningin um Rikard Long sum politikara; men JI gevst og noyðist við at endurgeva, hvat aðrir hava sagt og skrivað um Fólkalokkin og politikaran Rikard Long. Eg haldi, at annaðhvørt mugu vit fáa nógv meira at vita, í hesum sambandi um Rikard Long sum politikara, ella als einki. Í eini álvarsamari bók sum hesari, hevur lesarin ikki uppiðrið at verða svikin. Hanus Andreassen ger greitt í sínum inngangi í «Kveikt og kannað», at »ein viðgerð av hansara (t.e. Rikard Long) politiska virki fellur tó uttan fyrir tann setning, eg havi sett mær í hesum inngangi». Hetta eru greið orð. Men í «Føroyska mentunarpallinum» verður hesin spurningurin reistur, og stendur ósvaraður.

Greinirnar um skaldskapin hjá Heðini Brú eru tvær. Tann fyrsta «Lat ikki gerandisdagin okkryvja teg» er ein uppramsan av bókmentaligu avrikunum hjá Heðini Brú, og er henda greinin tyðiliga merkt av, at hon upprunaliga er gjørd sum ein stuttur útvarpsfyrilestur um eitt stórt evni. Hin greinin kallast «Eydnan finst handan fjall» og er ein gjøgnumgongd av skaldsøgnum «Lognbra» og «Fastatøkum».

Av tí at fyrsta greinin er ein yvirlitsgrein yvir alt tað, sum Heðini Brú hevur skrivað, er tað nógv sum verður endurtikið í tí seinni greinini, men hóast hetta, so haldi eg, at henda gjøgnumgongdin av «Lognbra-Fastatøkum» er eitt tað besta og mest heilskapada í allari bókini. JI visir, at hann hevur tak á uppgávuni, og lesarin merkir, at greinskrivarin veit, hvar og nær Heðini Brú skrivaði tann og tann setningin. JI viðger eitt ávíst evni, og hann heldur seg til tað allan vegin igjøgnum, og tað er hetta sum ger greinin góða.

Í mun til hinar triggjar yrkjararnar, ið verða viðgjørðir í hesum partinum, verður einki gjørt burtur úr Heðini Brú sum týðara. Tað einasta sum sagt verður um hetta, er, at hann hevur gjørt »ein riðil av tyðingum úr fremmandum málum, frá Shakespeare til Dostojevskij» (s. 154). Eg haldi hetta vera nógv so lítið at siga um ein av okkara virknastu týðarum. Í fororðinum sigur JI tó, at Heðini Brú er tað skald, ið hann hevur tikist mest við, og at úrslitið av kanningum av hansara skaldskapi skulu koma út í bók fyrir seg. Hetta er vónandi eisini orsök til, at vit bert fáa eina gjøgnumgongd av einum lítlum parti av bókmentaliga virkseminum hjá Heðini Brú.

Í stóðum tykir mær JI nógv so orðaríkur, og førir hetta við sær, at hann endurtøkur seg sjálvan óneyðuga ofta, og kunnu allar hesar endurtøkurar eisini føra við sær, at hann einastaðni sigur eitt og aðrastadnir sigur nakað annað um sama mál. T.d. á síðu 28: «Livsverkið hjá Janusi sum týðari og enduryrkjari er tyðingin av Ilionskvæðnum», og á síðu 84 sigur hann: «... kann tyðingin av Homers »Ilionskvæðið« næstan sigast at vera hansara livsverk» (min undirstrikan, mn). — Her ruggar ikki heilt rætt; tí annaðhvørt var tyðingin av Ilionskvæðnum livsverk Janusar ella ikki.

Ummæli

Í triðja og fjórða parti av bókini eru prentað ummæli av føroyskum bókum, útkomnar í tíðarskeiðinum 1976–82. Hesi ummælini hava øll verið á prenti áður annaðhvørt í Framanum. Sosialinum ella í Brá. Ummælini eru 27 í tali, og tey flestu eru skrivað í 4-ára skeiðinum 1979–82.

Við hesum ummælunum visir JI, at hann hevur verið okkara virknasti bókaummælari hesa tíðina. Hann hevur ummælt, um ikki alt, so ein stóran part av teimum upprunaligu føgru bókmentunum. Ummælir hansara av tyðingum eru ikki tikin við í bókina. Ummælini eru bytt sundir soleiðis, at tey seks av bókunum hjá Jens P. Heinesen fylla 3. part av bókini, og í 4. parti eru so onnur ummæli av ymskum bókum eftir ymskum rithøvundum.

Nú er tað so, at í stuttum bókaummælum